

ХРОНІКА ТА ІНФОРМАЦІЯ

Міжнародна наукова конференція “Україна на історіографічній мапі міжвоєнної Європи”. – Мюнхен, 2012

1-3 липня 2012 року в Мюнхені відбулася Міжнародна наукова конференція “Україна на історіографічній мапі міжвоєнної Європи”, співорганізована низкою українських інституцій у Європі та Америці. Місце проведення конференції було більш ніж символічним. Український вільний університет (УВУ) у Мюнхені – освітньо-наукова інституція, чия генеалогія прямо виводиться із міжвоєнної доби. УВУ блискуче впорався з організацією конференції, а вступним словом ректор Ярослава Мельник відкрила цей науковий форум.

Вступний вечірній виклад, що задав тон конференції та сформулював низку дослідницьких проблем, висловив Андреас Каппелер. У назві виступу проф. Каппелера – три запитання (“Що таке Україна? Що таке Європа? Що таке історіографічна мапа?”). У виступі запитань було ще більше: як варто трактувати окреслення “український” для міжвоєнної доби і чи воно стосується лише етнічних українців? У яких університетах навчалися українці і захищали дисертації? Якими були взаємини еміграційної та підрадянської історичної науки? Як виглядали контакти між українською та іншими національними еміграціями з теренів колишньої Російської імперії? Якою проблематикою займалися історики-емігранти? Як вони розуміли історію України і що вкладали у це поняття? Наскільки їхній доробок був знаний у країнах перебування? Як політична ситуація у країнах перебування впливала на наукову працю українських істориків? У контексті останньої проблеми А. Каппелер звернув увагу на те, що зацікавлення Україною у Німеччині відчутно зросло напередодні та на початку Другої світової війни. Причому видані тоді німецькомовні праці Дмитра Дорошенка, Бориса Крупицького, Андрія Яковлева містили мінімум ідеологічних реверансів у бік нацизму.

Наступного дня, 2 липня, учасники конференції регулярно зверталися до порушених у виступі А. Каппелера проблем. Структура конференції була побудована таким чином, аби всі учасники могли вислухати усі виступи, кожен блок мав запрошеного дискусанта, який коментував виступи, після чого відбувалося відкрите обговорення. Такий формат дав змогу змістовно обговорити кожну доповідь. Завдяки цьому, як і складові учасників, конференція мала не формальний, а справді науковий, дискусійний характер.

У першому блоці “Переосмислення революції” Марк фон Гаген запропонував цікаве прочитання праць з історії української революції Павла Христюка у постколоніальній перспективі; Владислав Верстюк описав рефлексії міжвоєнної української історіографії про поразку визвольних змагань; Олег Павлишин проаналізував “соборницьку” ідею в еміграційній історіографії української революції.

У секції, присвяченій історикам “державницької школи”, Зенон Когут захоплююче представив історію написання та пізнішого видання біографії гетьмана Петра Дорошенка пера іншого Дорошенка – Дмитра. Доповідь Франка Сисина “Грушевський та Липинський в історичних дебатах” запропонувала цікаву історіографічну перспективу сприйняття та впливів доробку двох видатних істориків початку ХХ століття. Зокрема, Ф. Сисин звернув увагу на специфічну “неуважність” пізньої польської історіографії (за винятком Терези Хинчевської-Геннель) до спадщини Липинського та його деконструкції “звичайних схем” історії Речі Посполитої.

У тематичному блоці “Люди та інституції центрально- та західноєвропейської еміграції” два виступи були присвячені персоналіям і два – інституціям. Вадим Ададуrow переконаливо деконструював міфологізаторські публікації Ілька Борщака з історії французько-українських взаємин XVII–XIX століть (тези яких дотепер мандрують українськими виданнями). Гвідо Гаусманн говорив про життя і працю Степана Рудницького у Відні та Празі, контекстуалізуючи розмірковування про доробок українського географа аналізом західноєвропейської географічної думки початку ХХ століття. Тетяна Боряк розповіла про Український історичний кабінет у Празі та долю Празького архіву. Микола Шафвал представив огляд історії Українського наукового інституту в Берліні.

Перша секція (3 липня) була присвячена українській історіографії у міжвоєнній Польщі – країні, де в міжвоєнний час існувала найчисельніша еміграція (часто звана “петлюрівська”) й найчисельніша українська меншина (а в Східній Галичині та Волині українці становили більшість населення). Леонід Зашкільняк запропонував увазі слухачів синтетичний огляд “Українська історіографія у міжвоєнній

Польщі: шляхи легітимізації національної історії”. Андрій Портнов говорив про персональні стратегії істориків-емігрантів, можливості їхньої “академічної асиміляції” та залежність кар’єрних траєкторій від політичних преференцій, контактів з не-українськими середовищами та тематики публікацій. Ярослав Грицак представив цікаві спостереження над взаєминами українських істориків (передусім, Романа Роздольського) з колом визначного польського історика економіки, професора Львівського університету Яна Казимира, зокрема Франтішком Буяком. Міхаель Мозер виголосив блискучу доповідь, у якій проаналізував дискурс “Історії української літературної мови” Івана Огієнка. Доповідач показав способи творення Огієнком образів “нас” та “інших” у його тексті, показав антигалицькі акценти науково-популярної праці Огієнка (що, до речі, дотепер масово використовують як підручник в українських університетах).

У тематичному блоці “Діалог понад кордонами” були представлені доповіді Оксани Юркової (про некрологи на смерть Михайла Грушевського, що вийшли друком поза межами радянської України) та Сергія Плохія (“Схід та Захід разом: українські історики та початок Другої світової війни”). Виступ О. Юркової переконливо продемонстрував можливості, що їх надає поглиблений аналіз навіть такого, здавалося б, формалізованого та “простого” жанру, як некролог. Виступ С. Плохія акцентував залежність розвитку історіографії та індивідуальних історій істориків від великих геополітичних подій, таких як Друга світова війна, що відкрили принципово нові, небачені досі можливості й поставили засадничо нові виклики.

Підсумковий круглий стіл “Баланс української історіографії між війнами” відкрив виступ Андреаса Каппелера, який зазначив, що конференція не дала відповідей на чимало із поставлених ним на початку запитань, а отже, проблематика міжвоєнної доби заслуговує на подальші дослідження, зокрема поза межами національного нарративу. Тон загальної дискусії задала запропонована Ярославом Грицаком теза про те, що українська історіографія міжвоєнної доби була вельми слабо помітна на історіографічній мапі Європи, бо стояла осторонь тогочасних провідних теоретичних дискусій.

<http://historians.in.ua/index.php/doslidzbennya/337-ukraina-na-istoriografichnii-mapi-mizhvoiennoi-yevropy>

Друга Всеукраїнська наукова конференція “Війна в історичній та індивідуальній пам’яті” / Кривий Ріг, 2012

Уже другий рік поспіль у місті Кривий Ріг на базі кафедри історії України Криворізького педагогічного інституту ДВНЗ “Криворізький національний університет” проводиться Всеукраїнська конференція, присвячена проблемам історичної та індивідуальної пам’яті про війну. Цьогоріч конференція відбувалася 26 жовтня 2012 року і була присвячена 68-річчю закінчення німецької окупації України. Участь у конференції взяли 18 вищих навчальних закладів з усіх куточків України. Співорганізаторами конференції виступили: кафедра історії України Криворізького педагогічного інституту ДВНЗ “Криворізький національний університет”, кафедра історії та українознавства Криворізького технічного інституту ДВНЗ “Криворізький національний університет”, кафедра історії України, філософії та політології Криворізького економічного інституту ДВНЗ “Криворізький національний університет”, кафедра історії України Навчально-наукового інституту історії та права Миколаївського національного університету імені В. Сухомлинського, Громадські історико-пошукові організації “Пошук-Дніпро” (м. Кривий Ріг, м. Дніпропетровськ), Союз “Народна пам’ять” (м. Київ). Свої доповіді надіслали та особисто виголосили 101 учасник конференції, серед яких були як поважні та знані далеко за межами країни науковці, так і історики-початківці.

Мета конференції полягала в обговоренні теоретичних і практичних аспектів історичної та індивідуальної пам’яті про Другу світову війну та про окупаційний період на території України. Враховуючи рівень наукового форуму, його організатори виходили з необхідності охоплення всіх найважливіших подій окупаційної доби. Тому в доповідях учасників були висвітлені не лише складні теоретико-методологічні аспекти вивчення подій минулої війни, а ще і представлені спогади учасників бойових дій, очевидців та остарбайтерів.

У рамках конференції обговорювали такі питання:

- проблеми формування сучасної наукової історичної пам’яті про Другу світову війну;
- трагедія єврейського народу в роки війни в історичній пам’яті українського народу;
- окупаційний режим в Україні у спогадах очевидців;
- соціально-економічне та військово-політичне становище українських земель у роки війни.

Привітали всіх присутніх з відкриттям конференції проректор з науково-педагогічної роботи ДВНЗ “Криворізький національний університет”, директор Криворізького педагогічного інституту, доктор філософських наук, професор Ярослав Шрамко, завідувач кафедри історії України Криворізького педагогічного інституту ДВНЗ “Криворізький національний університет”, доктор історичних наук, професор Валентина Шайкан та представник управління освіти і науки виконавчого комітету Криворізької міської ради Тетяна Кріпак. У своїх виступах вони звернули увагу на потребу вивчення

проблем Другої світової війни, важливість об'єктивного дослідження цієї теми як для науки, так і для суспільства в цілому.

Цікавими та фактологічно насиченими були доповіді представників Громадської історико-пошукової організації “Пошук-Дніпро” та Союзу “Народна пам'ять” Бориса Грешного – помічника голови Всеукраїнського Союзу “Народна пам'ять” (м. Київ), Віталія Олещенка – заступника голови Громадської історико-пошукової організації “Пошук-Дніпро”, керівника польового комітету (м. Дніпропетровськ), а також керівника Криворізького відділу Громадської історико-пошукової організації “Пошук-Дніпро” Олександра Гузя та секретаря цієї ж організації Юрія Колісниченка (м. Кривий Ріг). З присутніми вони поділилися багатим досвідом проведення пошукових робіт на території Дніпропетровської області. На основі звітів пошукових команд були розкриті деякі малодосліджені аспекти радянсько-німецького протистояння на території Дніпропетровщини. Зокрема, були згадані бойові дії на Ломівському плацдармі, що знаходиться на правому березі Дніпра в районі Дніпропетровська. Завдяки безкомпромисній та запеклій боротьбі радянські воїни не дозволили німцям розпочати з нього наступ.

Відомий український історіограф Другої світової війни, один із співорганізаторів конференції, доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії та українознавства Криворізького технічного інституту ДВНЗ “Криворізький національний університет” Віталій Стецкевич у своїй доповіді звернув увагу на “теперішнє минуле” у вимірах індивідуальних споминів про війну. Він звернув увагу на дивний парадокс радянської політики пам'яті про війну: було відкрито сотні музеїв, накопичено величезну кількість джерел, що несуть інформацію про роки двобою, але спогади окремих осіб про ті роки виявилися майже не затребуваними. Тому навіть тепер офіційна пам'ять держави про війну не збігається змістовно й концептуально з історичною пам'яттю народу. І така ситуація є доволі загрозливою, адже заідеологізованість історичної пам'яті не дозволяє сформуванню національної ідеї як чинник, навколо якого повинна об'єднатись українська нація.

Не менш важливим складником пам'яті про війну є усвідомлення долі українського народу та національних меншин у роки окупації. В цьому контексті висвітлила трагедію єврейського народу доктор історичних наук, професор Оксана Салата (м. Київ). У своїй доповіді науковець наголосила, що колективна історична пам'ять українського народу про війну загалом та про Голокост зокрема формується зі штампом “українського антисемітизму”. Це викликано тим, що взаємини між двома народами сформувалися внаслідок політики радянської влади. Проте індивідуальна пам'ять українців засвідчує, що антисемітизм не був притаманний українському народові. Чимала кількість спогадів підтверджує такий погляд.

Усній історії, як важливому складникові для вивчення “малих життєвих світів”, приурочила свою доповідь кандидат педагогічних наук, доцент Лілія Задорожна (м. Кривий Ріг). Вона наголосила на тому, що вивчення історії “малих життєвих світів” дає змогу досліджувати не історію держави, а історію народу. Крім того, застосування методів усної історії дозволяє залучити до пошуково-дослідної діяльності не лише науковців, а й істориків-початківців та просто небайдужих осіб.

У рамках конференції виголосили свої доповіді і молоді науковці з різних регіонів України, а саме: Олександр Марініченко (м. Дніпропетровськ), Володимир Єфіменко та Валерій Чернявський (м. Миколаїв), Сергій Конюхов (м. Львів), Юрій Фасольняк та Роман Шляхтич (м. Кривий Ріг) та багато інших. У своїх дослідженнях вони висвітлили різноманітні аспекти Другої світової війни на території України. Так, прозвучали доповіді, присвячені радянським військовополоненим, прикордонним військовим операціям 1941 року, становленню та функціонуванню системи безпеки в окупованій Україні, особливостям опору українських націоналістів на території Жовківщини, масовому використанню примусової праці українського населення на території Румунії у грудні 1943 – серпні 1944 року, відбудові Західної України тощо.

Аспект індивідуальної пам'яті про Другу світову війну був представлений у спогадах учасників бойових дій, очевидців та оstarбайтерів. Вони дали змогу побачити війну через особисті переживання свідків та учасників, а також дозволили проаналізувати повсякденне життя українців в роки окупації. Такі свідчення є безцінним джерелом інформації про різні виміри війни, адже погляд населення окупованого Києва чи Харкова на війну відрізняється від погляду оstarбайтерів чи осіб, які брали участь у русі Опору. Тому створення масиву індивідуальної пам'яті про війну дасть змогу показати трагедію і героїзм народу, а не звитяги держави.

Організатори конференції сподіваються, що її результати стануть помітним внеском у вивчення суперечливих питань історичної пам'яті про Другу світову війну. Матеріали Всеукраїнської наукової конференції “Війна в історичній та індивідуальній пам'яті” ввійшли до збірника з однойменною назвою.

Роман Шляхтич